

Salto naar het leven

Eerste druk, maart 2012
© 2012 Berthe Korvinus

ISBN: 978-90-484-9021-9
NUR: 402

Uitgever: Literoza, Zoetermeer
www.literoza.nl

Literoza

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor de directe of indirecte gevolgen hiervan.

Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever worden openbaar gemaakt of veelevoudigd, waaronder begrepen het reproduceren door middel van druk, offset, fotokopie of microfilm of in enige digitale, elektronische, optische of andere vorm of (en dit geldt zondig in aanvulling op het auteursrecht) het reproduceren (i) ten behoeve van een onderneming, organisatie of instelling of (ii) voor eigen oefening, studie of gebruik welk(e) niet strikt privé van aard is.

Berthe Korvinus

Salto naar het leven

... Het bijna dode meisje.
Het meisje dat niet wist wie ze was,
Het meisje dat dacht: ik ben een ander.
Het meisje dat droomde van wat ze zou worden.
Het meisje dat wist: dit ben ik.

Uit: *Waar ik mee leef* van Mischa de Vreede.

Voor Maatje en Daddy

VOORWOORD

Ik heb dit boek over mijn leven geschreven om aan te geven dat je ondanks een gewelddadige, onveilige start toch iets positiefs kunt doen, iets kunt betekenen voor de mensen in je latere leven.

Ik heb ontdekt dat de rode draad in mijn bezig zijn in de wereld is geweest: voorkom dat vrouwen en kinderen vernederd worden. Mijn herkennen van situaties, gevoelens, ervaringen van mensen in onderdrukte posities is groot en wordt door anderen ook opgemerkt of gevoeld.

Mijn bezig zijn met het vraagstuk armoede en in relatie daarmee de rol en positie van vrouwen in de voedselvoorziening wordt onder andere weergegeven in het verhaal over mijn ontmoeting met Wangari Maathai, die in 2004 de Nobelprijs voor de Vrede ontving. Zij overleed op 25 september 2011.

Mijn verslagen over migratie van vrouwen via malafide migratiebureaus zijn nog steeds actueel. In dit boek vindt u daar veel over terug. Zie hiervoor hoofdstuk 3.

De discussie, die heden ten dage – november 2011 – wordt gevoerd over (gedwongen) prostitutie, mensenhandel, al dan niet legalisering van prostitutie en de mate van strafbaarstelling dateert al vanaf de jaren tachtig en negentig, waarin ik mij hiermee bezig heb gehouden.

Het meest recente werkelijk gebeurde verhaal is dat over Maria Luisa Posa-Dominado met de titel 'Filippijnse blijft gevangen'.

Op 16 november 2011 kreeg ik een mail van haar dochter May Wan over de ontvoering van haar moeder op 12 april 2007. Vanaf die tijd hebben ze niets meer van haar vernomen...

Zij en andere vermisten hadden actie gevoerd voor democratie in hun land.

Er is nu op initiatief van een Canadees echtpaar een film in de maak over het leven van haar moeder en andere strijders voor democratie in de Filippijnen.

In april 2012, vijf jaar na de ontvoering van Maria Luisa Posa, wordt een gedenksteen voor haar en andere vermiste strijders onthuld!

Het heeft mij diep geraakt dat deze strijdbare, levenslustige vrouw, die ik zo van dichtbij ken en waarmee ik zoveel heb meegemaakt, nog steeds moet lijden, of misschien al vermoord is, voor haar idealen en medemenselijkheid.

Haar komt in alle opzichten een eerbetoon toe en ook haar dochters, die alle onzekerheid over hun moeder moeten dragen.

Kortom een autobiografisch boek met een nog steeds actuele, soms ook schokkende inhoud.

Een 'salto naar het leven' moet steeds opnieuw gewaagd worden.

HOOFDSTUK I

Deel I Salto naar het leven

Jeugd

Bij de geboorte is het het beste als je met een schreeuw begint: ‘Hier ben ik, het buitenleven kan beginnen!’ Je wordt uit het veilige binnenste naar buiten gegooid. De wereld ligt aan je voeten. Ga het maar verkennen.

Alles is nieuw en alles wordt voor de eerste keer gedaan. Alles lijkt nog veilig vanuit het wiegje waarin je nog gewiegd wordt; de borst waar je lekker warm aan ligt en waaraan je aan je trekken komt. Maar dan ga je kruipen en gaandeweg op je beentjes blijven staan en op den duur letterlijk op eigen benen staan. Wat als dat te abrupt gaat, de omgeving ineens op haar grondvesten trilt?

Dat gebeurde in mijn jeugd.

Het leven begon in Midden-Java maar verplaatste zich na twee jaar naar Zuid-Sumatra. Het leven voelde eerst veilig: de ontdekkings-tocht door de tuin vol met bloemen, planten, bomen, kevertjes, slangetjes, larongs, soms een aapje, vlinders met blauwe doorschijnvleugels, en in huis en op de veranda’s ticaks op de muren. ’s Nachts waren er de tokè’s, die je steeds maar hun naam hoorde roepen: ‘tokè, tokè!’

Ik beleefde de aanwezigheid van Sumina, mijn lieve baboe, en mijn moeder, die viool speelde als ik niet slapen kon. Het spelen met mijn zusjes, ik ben de middelste, gaf ons plezier.

Maatje, mijn oudste zus en ik

Dan zijn er geruchten van oorlog. Eerst nog ver weg, maar steeds dichterbij komend.

Mijn ouders worden steeds onrustiger. Er komt een echtpaar logeren. Zij hebben geen kinderen en zij nemen als ze vertrekken Dientje, die anderhalf jaar oud is, en de jongste van ons gezin mee. Waarom toch? Gaat ze logeren bij die mensen? Er klopt iets niet. Mijn ouders zijn stil en bedrukt. Maar het is beter zo, zeggen ze. Mama maakt rugzakjes voor ons.

Niet lang daarna: papa staat op de preekstoel, maar houdt ineens op met praten.

Iedereen loopt de kerk uit. Wij ook. Vlug naar huis, de rugzakjes worden volgepropt. Mijn oudste zusje en ik moeten die omdoen. Ook papa en mama nemen van alles mee, zoveel ze kunnen dragen. We moeten vluchten.

Ik zie overal brand. Het is angstaanjagend zo. De Jappen zijn Zuid-Sumatra binnengevallen. Zij azen op de olie, maar veel raffinaderijen zijn in de fik gestoken. De wereld om ons heen staat compleet in brand!

Iedereen gaat in de richting van de kust, dwars door de rimboe, lopend, met karretjes, auto's. Het is erg zwaar zo met die rugzakjes en het duurt lang voordat we bij een boot zijn. Die vaart pas als het donker is, zonder lichten. De boot gaat zigzag over het water van Straat Soenda naar Java. Allemaal heel spannend, maar ook heel erg eng. Wat gaat er toch gebeuren? Waar gaan we naar toe? We moeten een trap af naar beneden en daar languit op de grond gaan liggen. Papa en mama kruipen zo dicht mogelijk naar ons toe, liggen bijna boven op ons om ons te beschermen. Daar overheen wordt een dekzeil gelegd. Het is warm en benauwd, ik kan me bijna niet bewegen, maar mama houdt me dicht tegen zich aan en dat voelt toch wel veilig. Niemand kan ons zien zo.

Dan komen er lichtflitsen over ons heen. Ze zijn ons aan het zoeken, maar wij zijn verstopt! Opeens horen we knallen. Er vallen dingen in het water. Er wordt geschoten.

Maar wij zijn verstopt! Niemand kan ons zien. Ze mogen ons niet vinden. Het schip gaat heen en weer, de zoeklichten en de bommen ontwijkend.

De wereld staat op z'n kop. Alles staat op losse schroeven.

Het duurt eindelijk, maar we bereiken toch ongedeerd Java. Daar zijn de Jappen nog niet.

We gaan weer naar het huis waarin ik geboren ben, in Keboemen op Midden-Java.

Dat is nog een hele tocht, maar gelukkig is er weer drinken en wat

eten. Het geeft een veilig gevoel weer in het huis van toen te zijn. We ontspannen ons. En we kunnen weer lekker spelen en rustig slapen. Alles lijkt weer z'n gangetje te gaan.

Inbraak

Een tijdje later wordt midden in de nacht ons hele huis leeggeroofd. Mijn oudste zusje Tineke merkt het en sluipt naar mijn ouders toe, maar er is niets meer aan te doen. Zelfs de viool van mijn moeder is gestolen. Dat is het ergste voor haar en voor ons. Via de viool had mijn moeder zich de Javaanse cultuur eigengemaakt. Zij had niet gerust voordat ze het spelen van het Indische vijf-toonstelsel onder de knie had. Nu kan ze ons niet meer in slaap spelen.

Voor de kleren kunnen we gelukkig naar de huisnijverheidsschool van mijn tante in Yogyakarta gaan. Maar de viool krijgen we niet terug. Mijn moeder heeft er in stilte vele tranen om gelaten, bekende ze ons vele jaren later. Naar ons toe hield ze zich groot: 'Het komt wel weer goed,' was haar commentaar, 'er zijn nu ergere dingen.'

Ik zie dat mijn vader haar troostend in zijn armen neemt. Samen houden ze de moed erin. Voor ons drietjes geeft dat een gevoel van bescherming.

De oorlog is nu om ons heen. We worden weggevoerd naar het kamp bij een klooster in Moentilan. Eerst is mijn vader er nog bij. Maar na een paar maanden moet hij weg naar het mannenkamp in Bandoeng.

Ik ben inmiddels vier jaar geworden.

Nachtmerrie 1995

Vannacht, meer dan vijftig jaar nadat de oorlog begon, krijg ik een nachtmerrie.

Ik zie de beelden haarscherp. Als vanaf een afstand, angstig makend en op een eigenaardige manier gevoelloos. Ik sta onder aan de trap op een schip dat heen en weer beweegt. Ik sta in brand. Mensen kijken maar doen niets, steken geen poot uit.

Ik sta als volwassene tussen die mensen op de trap; kijk naar me-

zelf als klein meisje, maar ben verlamd. Ook ik doe niets, kijk alleen maar. Ik wil hieruit weg, wegwezen, maar hoe? Ik weet dat ik droom, maar hoe kom ik daaruit?

Opeens krijg ik een helder idee: ik kan altijd sos bellen! En dan ben ik uit de droom geholpen...

Het op afstand zetten van hetgeen je is overkomen, is begonnen.

Dat hellende vlak dat de wereld was geworden, bleef me al die jaren, zonder dat ik me daarvan bewust was, bij. Ook het jezelf in tweeën splitsen. Je kunt dan beter op afstand naar jezelf kijken, je kop erbij houden, geen gevoel toelaten.

Het Kamp

Kamp Moentilan wordt hoe langer hoe voller. Wij slapen in een stapelbed: mijn moeder met ons drieën beneden en een andere moeder met twee meisjes boven ons: tante Lotty, Elsje en Franca. Hun vader is al door de Jappen vermoord. De beide moeders zoeken steun bij elkaar.

We hebben wel een klamboe om het geheel. Overdag zoeken we vuurvliegjes om onder de klamboe te laten vliegen, zodat we kleine lichtjes hebben in het pikkedonker. Ook moeten we slakken vangen, als voedsel voor de zieken in de ziekenboeg.

In het begin krijgen we stiekem les. We zitten dan op *tikars*, rieten matjes, buiten op de grond en doen alsof we met stokjes aan het spelen zijn. Oudere kinderen proberen daarmee te schrijven en te rekenen onder leiding van mijn moeder en een paar nonnen. Die blijven ook op de uitkijk staan, want zodra er een Jap aankomt, worden alle letters en cijfers weggeveegd en moeten we in de houding staan. Ik herinner me de vreselijke latrines, het lege zwembad, de appelplaats.

Er is een vrouw in het kamp die altijd door de Jappen te grazen wordt genomen. Soms wordt ze in een hok gestopt die in de brandende zon blijft staan, de hele dag!

Waarom zij altijd? Ik weet het niet, maar ze heeft een uitdagende houding, zo van: 'ik laat me niet wegpoetsen, klein maken'. Ze blijft dan ook overeind, ondanks alles.

Ze was 'een nagel aan hun doods-kist', maar zij heeft het overleefd.

De vrouwen moeten altijd alert zijn om geen klappen van de Jappen te krijgen. Kinderen slaan ze niet zo gauw, maar als jij iets verkeerd doet, kan jouw moeder de klos zijn.

We zijn vader al kwijt, dus moeder moeten we zien te houden. Anders ben je total loss. Proberen jezelf zo onzichtbaar mogelijk te maken, is de oplossing. Dat doe je na een tijdje vanzelf, zonder erbij na te denken. Alles gebeurt gewoon.

Je moet wel zorgen dat je er bent bij het appel – iedere dag in de brandende zon.

En maar buigen, buigen, buigen. Als kind zie je dan alleen de laarzen en de zwepen. Als er niet diep genoeg gebogen wordt, gaat de zweep eroverheen en wordt er geschopt. Dus goed opletten met angst in je lijf, anders nemen ze je moeder te grazen.

's Nachts moeten de vrouwen om beurten met z'n tweeën wachtlopen. Op een nacht is mijn moeder met een zekere Mira aan de beurt. Zij raken zo diep in gesprek over God en geloof dat ze zich buiten het kamp wanen. Ze zijn als het ware het kamp en de waakzaamheid ontstegen. Ergens aan de rand zien ze de Jap wel aankomen, maar ze reageren niet zoals verordonneerd was. Ze vergeten te buigen omdat ze in een andere werkelijkheid zijn. Mijn moeder is toen zo gemeen geslagen en op een bepaalde manier in haar ellebogen gepakt dat ze een maand haar armen niet heeft kunnen gebruiken.

Ze waren lamgeslagen.

Bijna dood

Het wordt steeds viezer in het kamp. Er is steeds minder eten. Honger doet pijn, die afschuwelijke honger, die leegte in je binnenste. We

krijgen een soort stijfselpap met een paar korrels rijst erin. Met dat stijfsel plakken ze in Nederland behang, zullen we vele jaren later ontdekken. Er zijn hoe langer hoe meer zieken. Tyfus, paratyfus, cholera, (amoebe)dysenterie, het is er allemaal. Ook ik word ernstig ziek. Ik ben net zes jaar geworden. Ik ben aan het doodgaan. Dat voelt heel eenzaam. Waar is mama? Ik lig in de smurrie, dat voelt zo smerig. Ik ben smerig. Te vies om aan te raken.

Op het nippertje vinden ze nog wat medicijnen. Mijn oudste zusje zit veel aan mijn bed om mij vocht toe te dienen. Dat heeft mama haar opgedragen, want zij moest weg, stenen sjuwen over de kali, in opdracht van de Jap.

Mijn moeder weg, mijn zusje met grote angst voor besmetting naast mijn bed en zelf vrijwel bewusteloos van de koorts, wegzakkend in het niets. Verlaten en onaanraakbaar... Toch moet ik gevochten hebben om weer overeind te krabbelen, want dat heb ik gedaan! Vanuit de zwarte koker, de stront, waarin ik lig.

En ineens is er weer leven.

Soms gebeurt er iets positiefs. Een mooie herinnering is dat ik een ei gewonnen heb. Daar werd een omelet van gemaakt waar we met z'n zevenen van hebben gegeten.

Echt iets om te onthouden, om nooit te vergeten.

Alles, hoe gering ook, samen delen, was noodzakelijk om te overleven.

Het meeste daarna is weggedrukt in mijn vergetelheid, het duister van de gruwelijke belevissen.

Opstand

Op 25 en 28 januari 1944 worden vijftien jonge vrouwen door de Kempeitai (de Japanse militaire politie) geronseld voor het legerborddeel in Magelang.

Omdat er twee meisjes van veertien en vijftien jaar bij zitten komen de vrouwen in opstand. Die worden op gewelddadige wijze met samoeraizwaarden neergeslagen.

Het is heel eng, heel bedreigend. Ik verstop me, wil het niet zien en horen, wil weg van het geweld.

Maar dat lukt niet. Die immense dreiging, de angst, zal ik altijd bij mij dragen.

Heel veel later heb ik van mijn moeder gehoord dat twee voormalige prostituees uit Semarang aangeboden hadden de meisjes te vervangen. Zo hebben zij die meisjes gered en zij zijn nooit meer teruggekomen.

Later, veel later lees ik in een rapport over de Nederlandse troostmeisjes of beter gezegd seksslavinnen, dat zij zich vrijwillig hadden opgegeven en daarom niet genoteerd noch erkend werden als slachtoffers. Buitengewoon onrechtvaardig is dat, harteloos. Er is hen groot onrecht gedaan.

Banjoe Biroe

Mei/juni 1945 moeten we naar een ander kamp met trucks, maar ook door hele einden te lopen, en met een geblindeerde trein. De nacht voor ons vertrek had mijn moeder van alles via het gedek (de omheining) gesmokkeld: lomboks, eendeneieren. In de trein eten wij die hardgekookte eieren op. Mijn moeder schuift opeens blindelings de blinding wat opzij om de eierschalen weg te gooien; we passeren net een brug en haar hand wordt er bijna afgerukt. We schrikken ons te pletter.

Daarna moeten we weer in de brandende zon lopen.

‘Doorlopen, niet gaan zitten, in beweging blijven, anders ga je dood,’ houdt mama ons voor. Dat wordt een levensmotto.

We komen bij kamp Ambarawa 6, waar mijn tante zit. Het is maar voor even. We vertrekken er net op tijd, want die nacht worden er in de zaal, waar wij overnacht hadden, granaten naar binnen gegooid.

Wij moeten naar kamp Banjoe Biroe, waar uit allerlei kampen mensen naartoe gedreven worden. Later blijkt dat een verzamelkamp te zijn.

Er is een groot meer bij Danau Rawapening, een groot moeras.

Van dat kamp herinner ik mij niets. Het is één groot zwart gat. Kennelijk wil ik me daar niets van herinneren, heb ik er grote afstand van genomen.

Op een gegeven moment horen we dat de oorlog is afgelopen. Maar we kunnen niet weg, want er is een nieuwe oorlog begonnen: die van Indonesië tegen Nederland.

De Japanners moeten ons nu beschermen voor de pemoeda's, de jonge Indonesiërs die hun land opeisen. Veel mannen, die proberen naar het kamp van hun vrouw en kinderen te komen, worden onderweg getjintjand (in stukken gesneden), uit treinen gesleurd en aan bamboesperen geregen. Het is wel heel wrang dat de voormalige vijand je nu moet beschermen. Dat voelt niet bepaald vertrouwenwekkend, laat staan ook maar een beetje veilig.

Bandoeng

Na een paar weken komen de Gurka's van het Nepalese vredesleger, die ons met een truck wegvoeren uit het kamp op weg naar het kamp van mijn vader.

We moeten schuilend reizen, dwars door de chaos heen. In kapotgeschoten fabrieken verschuilen we ons. Mijn moeder zit in zo'n fabriek waar wij bultzakken – matrassen – om ons heen en boven ons hoofd hebben, voor ons meisjes kleertjes te naaien alsof er niets aan de hand is. Wij moeten mooi voor mijn vader verschijnen en het geeft afleiding, een ogenschijnlijke bescherming.

Maar tussen de kieren van de bultzakken door komt de onveilige wereld binnengedruppeld.

De zoektocht lijkt eindeloos te duren. Waar is onze vader? Vanuit Soerabaja moeten we met een schip naar Batavia omdat het over land te gevaarlijk is.

Daarin zitten we helemaal beneden in een soort container. Weer zo'n opgesloten, benauwende en gevaarlijke tocht. Er kan immers van alles gebeuren, dat beseffen we heel sterk.

Godzijdank komen we toch weer aan land. Daar zijn opnieuw de Gurka's en rijden we verder, dwars door Java naar Bandoeng.

Eindelijk komen we met de Gurka's met bajonetten op het geweer langs het kamp van mijn vader. Eerst herkent mijn moeder hem niet en rijden we er bijna voorbij. Als bij een wonder zegt een mevrouw tegen mijn moeder: 'Is dat uw man niet?' En ja hoor, hij is het! Wij schreeuwen dat we eruit willen. De truck stopt. Mijn vader vangt ons alle drie in zijn armen op. Hij is er reuze trots op dat hij dat kan.

Verbaasd kijkt hij naar mij, want hij had gehoord dat ik er niet meer was. Die blik in zijn ogen en die verrassing dat ik nog in leven blijf te zijn, dat vergeet ik nooit. Het geeft een vreemd gevoel: een vader die je al dood waande en je levend terugziet. Het is een salto naar het leven. Verrassing: ik ben er nog!

We blijven nog zeven maanden in dat kamp, Bataljon 15 (kortweg Bat 15).

Mijn vader is ook als een vader voor de jongens van dat kamp. Dat kunnen we goed merken; we moeten hem heel erg delen. Ook onze moeder pikt onze vader in. Wij, zijn dochters, komen op de tweede plaats nu.

Gelukkig vind ik in Cor Sand een vriend. Ik ben zeven en verliefd op hem, hij zestien of daaromtrent. Later blijkt hij ook de vriend van een van mijn zusjes geweest te zijn. Dat kan ik eigenlijk niet goed verkroppen. Hij is/was van mij. Zijn naam heb ik dus ook nooit vergeten.

In dit kamp zijn wij heel veel ziek: middenoorontsteking, mazelen en dergelijke. Maar voor onze veiligheid moeten we in het kamp blijven. Gelukkig hebben we meer te eten en zijn we vrijer.

Nederland

Dan komt het bericht dat we naar Nederland kunnen gaan. Het is mei 1946.

Ik weet niet meer hoe we uit het kamp zijn gekomen, maar we worden 'op transport' gesteld, zo heet dat.

We varen met de *Boissevain*, een troepentransportschip. Mijn moeder komt in de ziekenboeg terecht vanwege een malaria-aanval. Mijn vader krijgt een hut omdat hij tot bootpredikant is gemaakt. Wij liggen in hangmatten in de buik van het schip boven de eettafels. Het is heel spannend allemaal, want we moeten om de haverklap aan dek komen om te oefenen met reddingsgordels. De oceanen zitten nog vol mijnen. Je hoort wel van mijnnevelden, maar nooit van mijnneocanen! Hoe ruimen ze die eigenlijk op?

Van mijn vader leren we het 'Wilhelmus' voor als we in Nederland komen. Hij vertelt dat we niet mogen zingen: '... ben ik van Duitsen bloed', want dat zullen ze daar vervelend vinden omdat er daar oorlog met Duitsland geweest is. Wij moeten '... ben ik van Dietsen bloed', op z'n oud Hollands, zingen. Groot is mijn verbazing als ik de Hollanders later gewoon '... ben ik van Duitsen bloed' uit volle borst hoor zingen.

We varen door het Suezkanaal. In Caïro gaan de volwassenen van boord om in Ataka kleren en dekens op te halen. Ik heb nog steeds zo'n Ataka-deken.

Aan boord vangen wij de oranje met zwarte spikkels sprinkhanen als tijdverdrijf en omdat we ze zo mooi vinden. Na circa vier weken varen we bij IJmuiden de sluizen binnen.

Dat is het eerste wat we van Nederland zien.

Als we van boord komen, zien we aan de kade de mensen achter dranghekken staan. Hun handen steken ze tussen de omheining door naar ons uit. Mijn zusjes en ik draaien ons tegelijk om. Dat hebben we eerder meegemaakt, dat willen we niet weer zien. Daarvoor zijn we niet naar Nederland gekomen.

De Jappenkampen, achter de 'kawat', het prikkeldraad, dat hebben we gehad. We willen er niet aan herinnerd worden.

We komen bij familie in Haarlem terecht in het ouderlijk huis van mijn vader. Zijn vader, we noemen hem Opa Sik, ligt ziek in bed. We hebben hem nooit anders gezien.

Daar wonen we allemaal, mijn ouders en wij plus de tante uit Indië, de nieuwe oudste en jongste twee tantes en opa en oma.

In dat huis vier ik al gauw mijn achtste verjaardag en – ik vergeet het nooit – krijg ik mijn eerste fototoestel, weliswaar van karton, maar dat geeft niets. Ik ben er ontzettend blij mee.

Er komen vaak mensen over de vloer die vertellen over de bloembollen die ze hebben moeten eten, en over de kou. Wij hebben het tenminste in onze kampen warm gehad. Mijn moeder en een tante, die ook in het kamp had gezeten, gaan er bij dit soort gesprekken altijd vandoor: ‘Kom Cor of kom Hinke, we gaan maar eens een ommetje maken,’ wordt er dan gezegd.

Dat je met de zon, de hitte ook kunt martelen kwam niet bij die mensen op.

In het begin worden mijn zusjes en ik elke dag ontluisd en gewassen in een grote teil in de kamer. Wij zijn nogal apathisch en liggen meestal met de gekregen poppen op de grond of op de bank voor ons uit te staren.

Dan gaan we voor het eerst naar school. Dat geeft beweging. Iedere dag in vrijheid lopen door de Schotersingel in Haarlem naar de Abraham Kuyper School, waar mijn oudste tante An juf is. Dat is echt fijn. Ik drink alles in me op, ben heel nieuwsgierig om te leren. Leren!

De eerste en tweede klas doe ik in één jaar.

Op 5 december 1946 vieren we voor de eerste keer Sinterklaas. Het is geweldig. We hoeven maar een andere kant op te kijken en dan ligt er opeens weer een nieuw cadeau. O, wat geloven wij heilig in die man.

Mijn jongste zusje doet alles om zo gauw mogelijk bij mij in de klas te komen. Dat lukt vanaf de tweede klas. Daarna gaan we bij onze andere opa in Santpoort wonen. Daar gaan we naar een nieuwe school.